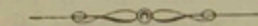

վերակենդանութեան մէջ՝ լաւ է շեշտուած: Պարտքին վճարումը մեծ դորձ է ստուգիւ, բայց աւելի մեծ է անոնց նուիրումով ու խմսասութեամբ ստեղծուած զարթօնքն ու ողևորութիւնը: Նշանաւոր դէմքերուն եթէ քիչ մը աւելի տեղ տրուէր, տարակոյտ չի կայ թէ կորուստ մը էր ըլլար երբեք:

Նուիրապետութեան համար տրուած սահմանը պակասաւոր է: Քահանային երեց կոչումը, երբ մասնաւոր սն «կրնայ ըլլալ ամուսնացեալ կամ կուսակօն», շիտակ է բնաւ. քանի՞ դար է որ երեցներու չենք հանդիպիր: Քահանայի եւ եպիսկոպոսի իրաւասութեանց թուումին մէջ, արդեօք ուշիմ ուսանող մը, կամ գիրքին կապուած ուսուցիչ մը, հակասութիւն տեսնել պիտի չկարծե՞ն, երբ նշմարեն թէ 116 էջին վրայ խորհուրդներու մատակարարութեան մէջ նոյն իշխանութիւնն ունին անոնք «բացի ձեռնադրութենէն որ եպս. ին իրաւունքն է», իսկ զիմացը վերջինին վրայ կ'աւելցուի «կ'օծէ եկեղեցիին պսակերներ եւ անօրներ», աւելցուր նաև նորակառոյց եկեղեցիներ:

Ընդհանուր առումով այս ընթացքը հայ ուսանողներու համար շահեկան նորութիւններ ունի:

ՆԵՐՍԷՍ ՍՍՐԿ. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՒԴԸ

Եւրոպեան ֆողի մը մէջ
Աղբիւրի մ'օտուշն ելաւ վէճ.
Ժողովուրդն հետքերիւ՝
Հաղցոյ՝ Ինչ արձանագիր
Դրնել որ աղբիւրն ինքնին
Մասն ըլլար հարեցիքին: —
Ազգ բառը ամէն աշեն
Կարեւոր կը նրկասեն . . .
Աղբիւրին թող փաղ չային
Կրնե՞ն ո՞վ զայն ազգային —:

Տիկին մը ազնւական
Մօս եկաւ հոծ բազմութեան,
Ու կըռուին այդ ռամկավար
Վախճան մը չալու համար՝
Իր ձայնի շեւքին հետքաւ
Խառնելով ծաղրաւ մ' ըսաւ .
«Լաւ կ'ըլլայ միահամուռ
Կոչել զայն ազգային գոռ»:

Թրգմ.

ՅՈՒՇԵՐ 1929-ԷՆ

Անցեալին վրայ անդրադառնալը կարեւոր է լաւէն լաւագոյնին զիմեւու համար: «Ելը յիշեմ բաներ, զոր բնաւ չէի ուզեր յիշել, եւ չեմ կրնար մոռանալ դէպքեր, զոր կ'ուզէի բնաւ չի յիշել». Կիկերոնին այս խօսքը մենք ամէնքնիս կրնանք ըսել, երբ կ'անդրադառնանք անցեալ տխուր յուշերուն վրայ: Քանի կ'ապրինք, ի դուր է, ստիպուած ենք անցեալը չի մոռանալ: Vivre c'est se souvenir.

* * *

Յոյսերով ապրեցանք. դարձեալ յուսախար մնացինք: Նման պատրանքները ճակատագրական են:

Սակայն ճակատագրական չեն եղբայրացան սփրնները, դատակարարային ճակատամարտը, լեզուի եւ եկեղեցւոյ դէմ մղուած պայքարները, որոնցմէ կարելի էր զգուշանալ:

* * *

Սուգի սեւ չըջանալի մէջ արձանագրեցինք անգիր զիսնական քարոզիչ պատրիարք Արշարունին: Դատախարակ, պատմաբան ներհուն Միխիլարեան Նուրիսան Հ. Մինասը. Հ. Դանիէլ Աբիկեան անգիր զըրազէտ, սիրուած միարան Վիեննական Միխիլարեան: Երուսաղէմի վանքէն առաջնորդ, դատախարակ զրատէր Եպիսկոպոս Չիլինկիրեան: Ազգասիրութեան անվեղար վեհափառը՝ Մինաս Չերազ: Լրագրութեան փեթակին ժիր մեղու Ս. Չէօմէկճեանը: Իգմիրի զրական վերջին կաղնին՝ վերձանող, բառադիր Նուպարեանը: Հայաստանի կրթական նախարար՝ մտքի մշակ Մաւեան Աս. քանազը: Խրիմեան Հայրիկի կրթական աւագանէն ելած Համբարձում Երամեանը, աշագուրկ աշաւուրջ համակրելի դատախարակ, հեղինակ երկու հատոր «Յուշարձան» յուշերու: Ամերիկայի հայ զաղթականներէն՝ Դանիէլ Նուրեան՝ Բարեկունի հետազօտիչ, ուր դատած ապակիի նմուշները, այժմ Մէթրոպոլիթըն թանգարանի մէջ կը պահուին: Թէրզիպաշեան Գէորգ Վրդ.ը, խմբագիր «Պատկեր» եւ «Արձագանգ» թերթերու, հեղինակ «Ֆիուզուլի»ի ուսումնասիրութեան:

Կը մեռնին հեղինակները, մարմինը չիրմին, գործերը պատմութեան կը յանձնեն:

* * *

Մտքի մշակներն վարձատրուեցան. բանաստեղծ Դուրեան Պատրիարքը խալտաց ի տես այն գուրգուրանքին որ ցոյց տուաւ ընդհանուր հայութիւնը. իր գրական արժանիքին բարձրութեան հաւատար ցոյց մը չէր եղածը. յորեկարը համեստ էր, համեստ եղաւ նաեւ անոր յարթութեամբ:

Ստեփան էֆ. Կուրտիկեանին վարժապետական գործունէութեան յորեկանը կատարուեցաւ, աշակերտները եւ բարեկամները այդ հանդէսով ցոյց տուին թէ հայը, թէ եւ շատ ուշ, սկսած է կշռել ուսուցիչներուն անկշռելի արժանիքը: Ուսուցիչ մը կը վարձատրուի երբ աշակերտը զինքը կը գերազանցէ: Ո՞վ պիտի գերազանցէ Կուրտիկեանը:

* * *

Մեր գրական կեանքին գովեստ ու ծափ շատ չունիմ: Դրական հրապարակը պարագլէ: Բանաստեղծներ երազներու բանբերները կ'ըլլան, ձանձրանալիօրէն կը գրուտան իրենց ետը: Վիպասաններ նիւթին կը գառնան նիւթադաշտ վէպերով: Մաքրափայլ եկեղեցականներ քարոզի գրքերով Լուսաւորչի հաւատքը հայ սրտերուն մէջ կ'արծարծեն: Դրականութեան տէր եղողներ կը բազմանան, եւ սակայն գրականութիւնը անտէր մնացած է:

* * *

Մամուլէն լոյս տեսան գրքեր, թերթեր: Պարբերականներուն մէջէն ծանօթ են ինծի այս տարուան մէջ հրատարակուած հետեւեալ գրքերը:

ԳՐԱԿԱՆ. — Արեակ Զօպանեանի «La Roseraie», Գ. հատ. — Օ. Զարմուհիի «Ծաղիկ կը փեղգիմ», քերթուածները ուր կան մէկ քանի յաջող սիրուն կտորներ: — «Ռաֆիէն» Օ. Թ. Մալխազունիի: Պատիժն հրատարակուած այդ լայնածաւալ վիպասանութիւնը զմայլելի հմայքներով կը լեցնէ ընթերցողը: — Նիւ Եոթքի «Կոչնակ»ի տպարանէն լոյս կը տեսնէ երեսուց Մեսիանեանի «Դրական Դպրոցները Ֆրանսայի մէջ»: — Զապի

եապեանի «Պրոմէթէոս Ազատագրուած», հրատարակութիւն ԶՕԿԻ Ամերիկեան շրջանի: — «Սիրմեան Հայրիկ» գրողէտ Վեհափառ կաթողիկոսի ամբողջական երկերը. հրատարակութիւն Հայ Կրթական հիմնարկութեան, Նիւ Եոթք: Այս միեւնոյն հրատարակչականէն Ա. Զօպանեանի «Դէմքեր», Բ. չափքը: — Թ. Ազատեանի «Բառասնակ»ը Պոլիս Ալեքսանդր տպարանէն. լոյսի բոլորի միեւրոնաց մըն է այն, սիրուած հեքիաթներուն պէս ցնծուն սիրուն: — Հ. Համբարձումեանի «Բանաստեղծութիւններ եւ Պատկերներ». Գ. հատ. Վիեննա, Միլիթ. տպարանէն: — «Մաղկատան» Գ. Գեղարեւելի, Գ. Շաքք. տպ. Յ. Թիւրապեան, Փարիզ: Սիրոյ բառարանն է այն, ուր ամօթ խած բառը կը պակսի: Երազները ցնծութեամբ կը պատմէ զաղտնիք չունի: — «Փունջ մը ստանաւորներ» Լեւոն Հ. Շահոյեանի, Պաղտատ: — «Փոթորիկ»ը քօմէտի Գր. Բ. Տիւլկիւեանի. տպ. Ա. Գասապեան, Աղեքսանդրիա: — Ա. Ահարոնեան Մկրտիչ Պարսմանի: Տպ. Մասիս, Փարիզ: — Ն. Բ. Նշանեանի «Սաղերգութիւն», տպ. Հորիզոն. Սեւանիկ: «Վահագնածընունդ», Սօս Վանի այդ քերթողական երկովը զոթիման երգերու արձագանգը ժողտուն ու սիրուն կը հնչէ գիւթական խորհրդաւոր: — «Սիրոյ սկիւն» Ա. Լեյլանի, տպ. Հրազդան, Պէյրութ: — «Հնացած երգեր» Լեւոն Նաիրցիի, տպ. Նախարեան, Փարիզ: — «Անձրեւ» Համասեղի. Փարիզ: — «Յուշեր» Ղ. Նանարեանի, Մարտի: — «Նահանջը առանց երգի» Շահան Շահնուրի, տպ. Մասիս, Փարիզ: — «Դափնիի Տերեւ մը» Ա. Բ. Բեչեանի. Կ. Պոլիս: — Դրական գրքերը ազգի մտքին չափանիշը համարուած են: Այս տարի, դժբախտաբար այդ չափանիշը շատ չէ բարձրացած:

* * *

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Ժամանակակից եւ անցեալ շրջաններու, գէպքերու եւ գէմքերու վրայ հրատարակուեցան մէկ քանի նշանաւոր եւ աննշան գրութիւններ. յիշածներս են.

Կենսագրական գծեր «Դէռող Մեսրոպ»ի յորեկանին առթիւ, հրատարակուած Սոֆիա: — «Ռոհք եւ Ռօք» Մաղափա Արք. Օրմանեանի. տպ. Ս. Յակոբ, Երուսաղէմ:

Ամբողջական գործը ինձ անձանօթ է, բայց մէկ քանի էջեր կանխաւ տարեցոյցի մը մէջ կարգաւորվի, կրնամ գուշակել որ բանասէր հանգուցեալ պատրիարքը իր այդ յուշիկներով կը լուսարանէ իր ժամանակի պատմական ինչ ինչ մօթ խնդիրները. — «Սորհրդային Հայաստան» Փրոֆ. Յ. Յակոբեանի. տպ. Գեղարուեստական. Փարիզ: — «Տ. Նիշիէ Ս. Արքեպիսկ. Դուրեան» գրեց Բաբգին եպս., տպ. Կոչնակ, Նիւ Եորք: — «Թիւրքիզմը» գրեց Շահան. տպ. «Նոր Օր», Աթէնք: Անկողմնակալ ոճով հեղինակը ցոյց կու տայ այն սխալ քաղաքականութիւնը, որ ունեցան զաշնակցական մէկ քանի անձեր՝ բռնելով «Բաղաւադարդի ուղեգիր» մը թուրքին հետ: Այդ հատորը անձանօթ մը նայած: — «Ստեփան Յ. Կուրտիկեան» կենսագրական գծեր. Պոլիս: — Տաղանդաւոր ուսուցիչին այս կենսագրական տեղեկէն աւելի կարեւոր էին յորեկարքին ինքնագիրը և թարգմանած այն քերթողական կտորները՝ որոնք թանկագին ակունքներ են արեւելեան պերճ գրականութեան մէջ. անոնք պէտք էին հրատարակուիլ առանձին հատորով մը և ընծայիլ յորեկարքին: — «Հայոց Հայրիկ» գրեց Հայկ Անեմեան, տպ. Ստրպատականի Հայ. Թեմականի, Թուրքի: Անցեալ տարուան գրական շրջանին ամենէն հոյակապ հրատարակութիւնը. ամենէն արժանաւոր յուշարձանը Հայրիկի պերճագատում յիշատակին համար, ուր բանասէր Աճէմեանը ցոյց կուտայ ոչ միայն իր գրական և պատմական հմտութիւնը, այլ և մեծ պաշտում մը, որ մինչև ցարդ ոչ մէկ գրագէտ կրցած է նմանը յայտնել: Մենք կը սպասենք յաջորդ հատորներուն: «Պատմահատարակողիտական խնդիրներ». գրեց Փիլ. Ա. Դապարեան. տպ. «Յուսաբեր», Գահիրէ: — «Սեւանայ վանքը». գրեց Դիւս եպսկ. տպ. Մխիթ. Վիեննա: — «Դաշնակցութեան օրը». գրեց Արմէն. տպ. Արաքս, Սօֆիա: — «Յրօնքի Մուրաթ Պետրոսեան». գրեց Ա. Արեւիկունի. տպ. Արաքս, Հալէպ: — «Մեր պատմութիւնը և նոր սերունդը». գրեց Կ. Խաչեան. հրատ. Հայ Գրասիրաց Միութ. Մարտէլ: — Charles - Diran Tekéian. «Marseille, la Provence et les Arméniens». առաջին անգամն է որ Մարտէլի հայ վաճառականներու և հրատարակական գործին վրայ նման խղճամիտ ուսումնասիր-

ութիւն մը կը հրատարակուի. պատիւ կը բերէ ան մեր պատմական անցեալին. դրժախտաբար հեղինակը նոր գաղթականութեան մասին շատ քիչ կը խօսի: Յրանսերէն հրատարակուած ըլլալով այս հատորը, Ֆրանսացի պետութիւնը պիտի անդրադառնայ որ հին Ֆրանսայի զիւանադէտ մեծ անձնաւորութիւնները զիտակցաբար մեծ կարեւորութիւն տուած են հայ ցեղին բանկամութեան:

* * *

ԿՐՕՆԱԿԱՆ. — Օրմանեան Սրբազանի «Ազգապատում»-ը թէեւ 1927 ին կը սկսի տպագրուիլ, զեւ անցեալ տարի մամուլի ուշադրութիւնը գրաւեց. մատենախօսականներու շարժանացաւ. մոռացութեան տալու չէ այդ հսկայ աշխատութիւնը, զայն կը գնեմ կրօնական մատենաներու շարքին մէջ. զի այն թէեւ պատմական, բայց գրեթէ ամբողջովին եկեղեցական անձնաւորութեանց պատմութեան մէջ կը սահմանափակուի: Այդ գործը հայ կրօնապատմական համայնապատկերն է, որոշ հաստատուն գծերով, գերազանցօրէն հետաքրքրական: Հեղինակին մահէն վերջը լոյս կը տեսնէ ան, կլտատ մնացած աշխատութիւնը կը լրացնէ Բարգէն Սրբազան, ոչ նուազ զիտակից նման բանասիրական աշխատութեանց: Այդ գործը ըլլալով եկեղեցական հանրագիտակ մը, շատ կարեւոր է որ անոր կցուի՝ մէջը յիշատակուած անձերու անուանացուցակը: Յիշեալ հատորին պէս, նաեւ «Պատմութիւն Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի»-ն, Երուսաղէմի Ս. Յակոբ տապարանէն լոյս տեսաւ: Յատուկ հրատարակուած հայատառ թիւրքերէն, այն ամենուն համար որ թրքախօս են: — «Պարզ Քարոյներ» Ղեւոնդ եպս. Դուրեանի. պարզութեան մէջ Սրբազանը իր հեղինակութիւնը ցոյց կու տայ, ազգու, սիրուն ոճով կը համոզէ, պերճախօս ըլլալէն աւելի Աւետարանի ձայնին թարգման կ'ըլլայ: — «Ազու Հացից Եօթնեակը». գրեց Դեռոզ Արեւա. Արաւանեան. տարի մը առաջ լոյս տեսաւ այս հատորը Պոլիս. անցեալ տարի մամուլի մէջ խօսուեցաւ անոր վրայ: Հեղինակը իր սիրուած բարբառով սիրցուցած է իր այդ քարոյները: — «Կրօնաբարոյական Դասեր» խմբագրեց Էրնէսթ Փաքին. Հալէպ: — «The

Seven Sacraments of the Armenian Church by the Rt. Rev. L. Tourian. Manchester: — «Դպրե-վանքեան Դարոցներ» համադրեց Վեռնիկ եպս. Դուրեան, Մանչեսթր: — «Նոր դա-սընթացք կրօնի» Զարմայր Ա. Քենյ. Կե-զիլեան. տպ. Յ. Աբրահամեան, Պոլիս: — «Les Miracles» գրեց Herman Claver, տպ. Սէթեան, Պոլիս: — «Արեւադալ» Ն. Յ. Խիւսալիքեանի. Պոլիս: — «Ne mentez pas» գրեց Herman Claver. տպ. Սէթեան, Պոլիս:

* * *

ԶԱՆԱԶԱՆ. — «Նոր Արարկիր» հրատ. Arabkir Union, New York: — «Տեղեկագիր Դպրոցատէր Տիկ. Ընկերութ. 1927-1928: — «Մարդկային երեք աղէտներ» Տոբ. Վ. Մարտիկեանի. Սթէնք: — «Դաստիարակու-թիւն եւ Անձնաստիարակութիւն տղոց» Գ. Ա. Մալաքեանի. տպ. Հայ Դպրոց, Պրնիէն: — «Ինչպէս կը հասնեամ Նուարաշէնը» Ն. Գ. Աղաբօնի. Բարիդ: — «Արդիական Առողջա-բանութիւն» Գ. Պայսարի. Նիւ Եորք: — «Փեթակ» ընթերցարան, Դիրք Ա. պատ-րաստեց Յ. Գ. Նիկողոսեան. տպ. Կոչնակ, Նիւ Եորք: — «Khojah Petros» the Armenian merchant 1756-1763. by Mesrob S. Seth. Calcutta: — «A Lecture» Delivered by Mesrob S. Seth, Calcutta: — «Երգեր եւ Ռոմաններ» հրատ. Հայ Կրթ. Հիմնարկութեան, Նիւ Եորք: — «Նուարա եւ Նուարաշէն» Հ. Բ. Միւս-թեան: — «Միամեայ Տեղեկագիր» Քալի-ֆօրնիոյ Առաջնորդութեան: — «Ազգեցոյց Մարտէլի» Յ. Վարժապետեանի. Մարտէլ: — «Մանուկներու դաստիարակութիւնը» Տեոր Ա. Վանան Ռոմասեանի. տպ. Մասիս, Նիւ Եորք: — «Այբբենարան» ընթերցարան, Հ. Հ. Ոսկեանի. տպ. Միսթարեան Վիեննա: — «Այլով Սրբազան տեղեաց» Յ. Տէր-Վար-դանեանի: — «Բէլէկեան-Սիւտեան» Որբա-նոցներու կեանքէն. Ա. Պանկալուսի: — «Բաց նամակներ հայ մտաւորականութեան» Գ. Նժդեհի, Պէյրութ: — «Ազատութիւն» Ն. Պ. Տէրտեանի, Պրութլին: — «Փորձը», Զ. Մ. Որբունի, Մարտէլ: — «Հաւարածութիւն» Օննիկ Շերիսեանի, տպ. Ներսէս. Փարիզ: — «L'Enluminure Arménienne profane». F. Macler. Paris: — «Բառ. Թրքերէն-Հայերէն» Ա. Յ. Նաղուպեանի, Լոզ Անտէլոս, Քալիֆ: — «Մի էջ Հայ Արուեստի», Դարեգիկ Արք.

Յովսէփեան, Տպ. Արաքս, Հալէպ: Հայ ձեռագիր, մանրանկար արուեստին վրայ շատ հետաքրքրական էջեր կան ասոր մէջ:

* * *

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՆ. — «Հեւէ» Մառ-սէլ Թինէրի. Թրգմ. Ասրիկ Ն. Լօմակեոյ-եան. Պոլիս: — «Երկու անգամ ծնած մար-դիկ», Մր. Հէրոլա Պէկալի. Թրգ. Վ. Յ. Էսփինեան. տպ. Մարանաթա, Հալէպ: — «Հատընտիրք Յրանաացի Առակախօսներէն» Թրգ. Մեսրոպ Նուպարեան. տպգր. Հայ Դպրոց, Պրնիէն: — «Արեւելեան Արուեստին Ազգեցութիւնը Արեւմտաքին մէջ» Շառլ Տիլի, Թրգ. Հ. Պէրպրեան. տպ. Հայ Դպրոց, Պրնիէն: — «Ընկերվարական Միջազ-դայնութիւն» Վ. Լէվնակի, Թրգ. Կ. Սա-սունի. Փարիզ: — «Կուռի բնազդը» Բ. Պօվէր. Թրգ. Պ. Դեռզեան. տպգր. Հայ Դպրոց, Պրնիէն: — «Այլիւնի պարտէզէն» Թրգմ. Յ. Մարթեանի. Սոֆիա: — «The Princess», Շանթի. Թրգմ. Յ. Պայտարեան, Նիւ Եորք:

* * *

Հրատարակչական պակասը ուղեցին լեցնել ՏԱՐԵԳՐԻՆԵՐ. «Տաթեւ», «Յունա-հայ», «Ընդարձակ»ը, «Պարսկահայ»ը, «Ս. Կարամանեան»ը, «Մասիս»ը, «Երջա-նիկը»: Եւ նորահաս թերթեր «Անահիտ»ը, «Ջահակիր»ը, «Նոր Սերունդ»ը, «Հրազ-դան»ը եւ այլն:

Եւ յիշեցի այս ամէնը որ ստացած եմ, եւ կամ թերթերէն խմացած եմ անցեալ տարուան այս հրատարակութիւնները, ուրոնցմէ դատելով, կը գտնամ որ որակով եւ քանակով միսթարական վիճակի մէջ չէ մեր հրատարակչական գործը: Մամուլը ժողո-վուրդին սրտին շնչերակն է: Եւ շատ տկար կը գտնեմ անոր բարբախտը: Ասոր դար-մանը ցոյց տրուած է, բայց կարեւորու-թիւն տուողներ չկան...

ԽԱԶՍԱՐԻԿ

